

מִי יֵרָאֶה מִי יֵרָאֶה

גליון 281

077K 130

אדר א' תשע"ו

ההלכות נפרכו פ"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א - רב ביהמ"נ "דברי שיד" ב"ב

מרת חיה בת ר' שמשון וינקלר ע"ה,
נלב"ע י"ב באייר תשע"ה

◀ שנת הלבנה היא 354 ימים ו-8 שעות ותתע"ו חלקים (שהם) 48 דקות ו-40 שניות). ואילו שנת החמה היא 365 ימים ו-6 שעות (וזה לפי תקופת שמואל). נמצא ששנת החמה יתירה על שנת הלבנה בעשרה ימים, 21 שעות, 11 דקות ו-20 שניות (ולפי תקופת רב אדא, שנת החמה היא 365 ימים, 5 שעות ותתקצ"ז חלקים, שהוא 55 דקות ו-45 שניות). ועיי' **רמב"ם** ה' קידוש החודש פ"ט ופ"י, ולפ"ז לאחר ג' שנים, יתווסף לשנת החמה חודש ימים על שנת הלבנה.

והיות שתקופות השנה תלויות בחמה, נמצא שחודש ניסן לא יחול בזמן אביב, וכן פירות האילן לא יתבשלו עד לחג השבועות, ולא יכולים להביא ביכורים לחג השבועות, וכן סוכות לא יחול בתקופת האסיף, שיהיה רק לאחר סוכות.

ובגלל זה בזמן התנאים היו יושבים כל שנה בחודש אדר לבדוק את המצב, וכשראו שלא יותאמו היו הסנהדרין מעברים את השנה, ומוסיפים עוד חודש, ועליו שנת חמה ושנת חלבה מתאזנים ביחד, ותמיד מוסיפים חודש אדר, מכיון שעיקר הטעם הוא כדי שהחגים פסח, שבועות וסוכות, יחולו בזמן, הוסיפו את חודש אדר שהוא החודש הסמוך לתחילת החגים.

עד שבא הלל ותיקן סדר קבוע מתי לעבר את השנה, כדלהלן.

◀ בכל מחזור של י"ט שנה, מצטברים בין שנת החמה לשנת הלבנה, כמאתיים ושבעה ימים, משום כך הלל תיקן שבמשך תקופה זו יוסיפו שבעה חודשים, בכל שנה חודש, וכפי סדר זה: שנה שלשית, שישית, שמינית, אחד עשר, ארבעה עשר, שבעה עשר, תשעה עשר (11, 8, 6, 3, 19, 17, 14), וסימנה גי"ח אדז"ט, ועי"ז שנת החמה ושנת הלבנה יתאזנו ביחד.

◀ והטעם שהלל תיקן להוסיף שבעה חודשים, ולא תיקן להוסיף כל שנה כמה ימים לשנת הלבנה כדי להשוות שנת הלבנה עם שנת החמה, משום שמבואר בממרא (מגילה ה.י.), אמר רבי אבא אמר שמואל מנין שאין מונים ימים לשנים, שנאמר "**לחדשי השנה**" (שמות י"ב, ב'), חודשים אתה מונה לשנים ואי אתה מונה ימים לשנים, וע"כ הלל תיקן שיוסיפו חודשים שלמים כדי להשוות בין השנים.

◀ אם רוצים לדעת באיזו שנה אנו עומדים יש לקחת את מספר השנה ולחלקה ל-19. אם השארית היא מספר הכלול בשנים המעוברות, זה סימן שהשנה הזו תהיה שנה מעוברת, ולפיז השנה הזו שנת ה'תשע"ו (5776), לחלק ל-19 יש לנו 304, וזוהי השנה האחרונה של גוי"ח אדו"ט).

מי שיש לו דין עם עכו"ם ישטוט באדר (תענית כ"ט, ומשנ"ב ח') תרפ"ו ס"ק ח') וכתב **בריטב"א** (שם) אע"פ שאין מזל לישראל, מ"מ כד נגזר בשמים, שאלו ב' חודשים (אדר ואב) יש מזל לישראל, ודין זה נאמר רק באדר ב' (שו"ת "שאלת יעב"ץ" ח"ב סי' פ"ח, ע"פ רש"י בתענית כ"ט). אדיתא שם בגמרא "משנכנס אדר מרבין בשמחה", "ימי נסים היו לישראל פורים ופסח", שמעמ דוקא אדר ב' שבו חוגגין כל פורים וימי הנסים סמוכים הם, משא"כ אדר א' אין בו פורים ואינו סמוך לפסח, וכ"כ בשו"ת "תשובה מאהבה" (ח"ב סי' ש"א). וכן כתב לי בעל "שבט הלוי" זצ"ל, עפ"י דברי ה"שפת אמת" (תענית שם) כשם שמשנכנס אב ממעטין כך משנכנס אדר מרבין משום דמשמיעין על השקלים לצורך הקרבנות, ע"י שם. וא"כ זה דוקא באדר שני. אולם ע"י שו"ת **חת"ס** (חוו"מ סי' כ') בחתימת התשובה שכתב "יום ג' א' דריח אדר ראשון שמרבין בו בשמחה", וכ"כ בספר "דרך שריה" בשם הגר"ח **מניבס"י** שליט"א.

◀ בשבת מברכים, יש הנוהגים שבחודש אדר א' מברכים "אדר" סתם, ובאדר ב' אומרים "אדר שני", אבל מסקנת האחרונים לפרש בשניהם **(משנ"ב ס' תכ"ז ס"ק ג')**.

◀ במוסף ראש חודש בשנה מעוברת יש מוסיפים "ולכפרת פשע" כנדפס בסידורים. יש שמוסיפים כל השנה המעוברת, ויש שמוסיפים עד סוף אדר ב' (**משנ"ב** סי' תכ"ג ס"ק ו') ויש אומרים אותו רק באדר ב' ("**מקור חיים**" סי' תכ"ג סעיף ג').

וועי' ספר "טעמי המנהגים" (עניני ראש חודש בקונטרס אחרון על סי' תמ"ה) דהטעם שאומרים "ולכפרת פשע" דאולי השנה אינה מעוברת, וואוכלים חמץ בפסח (וקצ"ב, דהרי מבאר בגמ' ראש השנה, אתם אפילו מוטעים שאפילו ב"ד עשו טעות, ג"כ חל התודש, ובראשונים שם אי' דה"ה כשעיברו השנה בטעות חל העיבור).

ובספר **"כף החיים"** (סי' י"ח) כתב הטעם משום שבתפילה זו יש יי"ב לשונות לטובה ולברכה וכו' כנגד יי"ב חודשים, ולכך מוסיפים עוד אחד "ולכפרת פשעי" כנגד החודש הנוסף. וכתב שלסברא זו ראוי לאמרו כל שנת העיבור כמו שאומרים יי"ב לשונות בכל החודשים.

והשני, שיש להבין את המושג של "אדר" כמחודש, ולא כמחודש ניסן ואילך, ע"כ. והעיר על זה הגר"א **שטיינמן** שליט"א א"כ חודש אדר שני עצמו כבר אינו ראוי לעבר השנה ויש ליישב).

◀ הנוהגים להתענות בז' אדר, שהוא יום פטירת משה רבינו (וכן נוהגים ה"חברא קדישא" בהרבה מקומות) כתב **המשנ"ב** (סי' תקי"פ ס"ק ט"ו) שמנהג העולם להתענות באדר א' (וכ"כ **בשע"ת** שם בשם **מהרי"ל**), וכן נוהגים ברוב מקומות בחו"ל, ויש סוברים לצום באדר ב' (**לוח א"י**) וכן נוהגין בארץ ישראל (והא דלא נוהגין באדר א' כמו שאר יארצייט, שמה סבר דקיי"ל כמ"ד **ב"ליקוט יושע"י** סי' ה' שמשא רבינו מת באדר ב', ועיי' דרשו"ת **"מעיל צדקה"** תשי"א).

◀ ביום י"ד וט"ו באדר א' אין אומרים תחנון, ואין אומרים "למנצח יעקב", ואסור בהספד ובתענית (**שו"ע** סי' תרכ"ז ו**משנ"ב** שם), וכן אין אומרים תחנון או "צדקתך צדק" במנחה שלפניו שהוא י"ג אדר א' (**משנ"ב** סי' קל"א ס"ק ל"ג).

◀ אין אומרים "על הנסים" כיון שאין קוראין המגילה, ואם אמרו אין מחזירין אותו (משנ"ב שם).

◀ חתן ביום חופתו אינו מתענה, אבל יזהר שלא יהא רודף אחר מותרות מאכל ומשתה (שו"ע שם ושעה"צ ס' תקע"ג ס"ק ב').

◀ מי שיושב שבעה על אחד מקרוביו ר"ל, נוהג בו כל דיני האבלות, ודלא כפורים שאין נוהגין בו (**משנ"ב** סי' תצ"ז ס"ק ג'). ואם חל יום פטירת אביו או אמו בפורים קטן, אינו מתענה (**שו"ע** שם, ו"פני **ברוך** סי' ל"ט סעיף כ"ח).

◀ ירבה קצת בסעודה, וטוב לב משתה תמיד (רמ"א שם, סעיף ב', הרמ"א חתם השו"ע מעין הפתיחה שכתב (בסימן א') שויתי ה' לנגדי "תמיד", וכאן כתב משתה "תמיד", שעת"ב בשם "ברכי יוסף").

◀ וכתב **הפמ"ג** (ס"י תרצ"ז) בשם **הב"י** לדייק מדאמר תלמודא פ"ק דמגילה (ו'): במשנה אין בין אדר ראשון לאדר שני, ומבואר בגמרא אין בין י"ד שבראשון לי"ד שבשני, אלא מקרא מגילה ומתנות, הא לענין משתה ושמחה שווין, ומדנקט י"ד משמע דבט"ו אין שמחה ומבואר בדבריו דלענין מופק חומה. וכו פסק **המשנ"ב** (ס"ק ד').

◀ אולם בתוספות (שם) מבואר להדיא שלדעה שגם בט"ו באדר ראשון יש חיוב שמחה וכן **בפיהמ"ש להרמב"ם** (שם) כתב ג"כ ט"ו וע"י בשו"ת **"מנחת יצחק"** שכתב שאפילו לדברי **הב"י** כל זה לענין בן י"ד אבל לענין בן כרד לכאורה בוודאי יש שמחה בט"ו אדר ראשון (דלא

כהפמ"ג והמשנ"ב הנ"ל, וכ"כ ב"לוח א"י"י וכן הורו הגר"ש אלישיב זצ"ל ובעל "שבת הלוי" זצ"ל, שלכן כרז בודאי יש חיוב משתה ושמחה בטי"ו. ולפי"ז אלו שנוהגים בבני ברק לקרוא את המגילה גם בטי"ו, כמו כן יש ענין להוסיף משחו באכילה בטי"ו אדר ראשון.

נתן מתנות לאביונים בפורים קטן

◀ **שאלה:** מעשה באחד שנתן הרבה כסף עבור מתנות לאביונים בפורים קטן, ושוב נדע לו שאין חיוב כלל, האם להחזיר הכסף משום מקח טעות או לא?

תשובה: ע"י שפ"א (מגילה ה'): שהסתפק בזה, והורה בזה הגר"ח קניבסקי שליט"א שהמקבל לא חייב להאמינו שלא היה נותן זה סתם לצדקה והמוציא מחברו עליו הראיה, ועוד גם מצד הנותן מבואר בגמרא (ע"ז י"ח). לגבי רבי חנינא בן תרדיון שיש מעלה לא לקחת כסף צדקה בחזרה, ע"י שם. וא"כ לא יקח כסף זה בחזרה.

בר מצוה

◀ אם נולד בשנה מעוברת (תשע"ו) בלי באדר א' שהוא א' דר"ח אדר ב', ושנת בר המצוה היא שנה פשוטה (תשפ"ט), ד"מא נדעשה בר מצוה ג"כ בא' דר"ח אדר שהוא ל' בשבט (שו"ת "בנין ציון" ח"א סי' קנ"א, ושו"ת "מנחת יצחק" ח"ח תשי"ז, וע"ש שהוכיח משו"ת "הלכות קטנות" ח"ב סי' קע"ב). ויש חולקין דאינו נעשה בר מצוה עד א' בניסן שהוא יום שלושים לחודש אדר (מרן בעל "אבני עזרי" זצ"ל ומרן בעל "הקהילות יעקב" זצ"ל). וי"א לחשוש לשתי השיטות לחומרא (הגר"ש אלישיב זצ"ל).

◀ מי שנולד בשנה מעוברת (תשס"ג) באדר א' או באדר ב', והבר מצוה שלו ג"כ בשנה מעוברת (תשע"ו), נעשה בר מצוה בחודש שנוול, דהיינו מי שנולד באדר א' נעשה בר מצוה באדר א', ומי שנולד באדר ב' נעשה בר מצוה באדר ב' (משנ"ב שם סי' מ"ג, ודלא כ"מגן אברהם").

◀ שנים שנולדו בשנה מעוברת (תשע"ו), אחד בכ"ט באדר א' והשני אחריו בא' באדר ב', והבר מצוה שלהם בשנה פשוטה (תשפ"ט), זה שנולד שני נעשה בר מצוה בא' באדר, וזה שנולד קודם בכ"ט באדר ראשון נעשה בר מצוה ארבעה שבועות לאחריו דהיינו בכ"ט באדר (שו"ע סי' נ"ה סעיף י').

ייבום וחליצה

◀ מבואר ביבמות מצוה בגדול לייבם או לחלוץ. ובשו"ת "הלכות קטנות" (ח"ב סי' קע"ב) מספקא ל' אם הבכור הוא תאום, וא' נולד בכ"ט אדר א', והשני בא' דר"ח אדר ב', על מי מוטלת מצוות ייבום וחליצה, על מי שנולד ראשון או על מי שנתחייב מקודם במצוות, והיינו שנולד אח"כ, הוא נחשב הגדול. וע"ע שו"ת "בנין ציון" (ח"א ותשי"ק) ותשי"קנ"א שפשיטא ליה שמי שנולד ראשון, הוא הבכור לענין ייבום וחליצה.

כיבוד האב הגדול

◀ וכן יש לדון בכח"ג לענין הא דמבואר בכתובות (ק"ג). "כבד את אביך ואת אמך" - לרבות אחיך הגדול. מי נחשב הגדול שהשני צריך לכבדו. ובספר "הלכות קטנות" (שם) כתב שהאב השני הנעשה גדול ראשון, ע"פ דין הוא נחשב הגדול, וזה שנולד לפניו חייב לכבדו. אולם בשו"ת "שבוע יעקב" (ח"א סי' ט') כתב שהאב הנולד ראשון הוא נחשב לגדול, ואחיו הנולד אחריו חייב לכבדו.

ארבע פרשיות

◀ נוהגין לקרות כל הדי' פרשיות באדר ב', ואם טעו וקראו הפרשיות באדר א' ב"י שמע דאין צריך לחזור, אבל ב"ידרכי משה" ו"אליה דבה" כתבו דצריך לחזור. (משנ"ב סי' תרפ"ה סי"ק ב', וכן מסיק ב"כף החיים" סי' כ"ג בשם כמה פוסקים שלא יצאו).

פרשת זכור

◀ יש נוהגים בשנה מעוברת לכוון בקריאת התורה בפי "כי תצא" הקודם לצאת במצוות זכירת עמלק, מכיוון שיש י"ג חודשים מפעם אחרונה עד אדר ב', וזמן שכתה הוא י"ב חודשים (ע"י שו"ת חת"ס אה"ע סי' קי"ט, ומהר"ם שיק על תרי"ג מצוות, מצווה תרי"ה). ויש סוברים שאין לחשוש לזה כלל, כי בשנה מעוברת שיעור השכחה הוא י"ג חודשים, כי חוקי הטבע כפופים לתורה (ע"י "מועדים וזמנים", ח"ב סי' קס"ו, בשם הגר"י וועלצ' זצ"ל, שמדברי שו"ת חת"ס שם מוכח שאין צריך להיזהר בשנה מעוברת, שחוקי הטבע מותנה לפי קביעות חז"ל) וכן מנהג העולם שמספיק קריאת פי "זכור" בשבת לפני פורים.

יארצייט באדר

◀ מי שנפטר לו אב או אם בחודש אדר בשנה פשוטה, כשמגיע לשנה מעוברת, לפי מנהג הספרדים נוהגים לקבוע את יום השנה באדר ב' (שו"ע סי' תקס"ח סעיף ז'). אולם לפי מנהג האשכנזים לכתחילה יש להחמיר להתענות בשניהם, ואם קשה לו יתענה רק בחודש הראשון. ולענין שאר הדברים, כגון: להתפלל לפני העמוד, ללמוד משניות, ונר זכרון, לכתחילה יש לו לעשות בשניהם. ומ"מ אינו דוחה חיוב אחר רק

פעם אחת (רמ"א שם וביו"ד סי' ל"ב סעיף י"ב, ו"פני ברוך" סי' ל"ט סעיף ל"ו).

◀ ולענין דיני אבילות באדר ב' ביום היארצייט, כגון ללכת לחתונה מותר (הגר"ש אלישיב זצ"ל).

◀ אם מת בשנה מעוברת באדר ראשון, יתענה בכל שנה מעוברת באדר ראשון בלבד, ואם מת באדר שני בלבד יתענה באדר שני (רמ"א סי' תקס"ח סעיף ז'), ואם אינו יודע אם מת באדר ראשון או באדר שני יתענה באדר שני (שעה"צ שם סי' ק"ל, והטעם משום חזקת חיים, ועוד ד"מא דלעולם יתענה בשני).

◀ ואם מת בלי אדר ראשון שהוא א' דר"ח אדר שני, דיני היארצייט בשנה מעוברת בלי אדר ראשון, ובשנה פשוטה בלי שבט שהוא א' דר"ח אדר (משנ"ב סי' תקס"ח סי"ק מ"ב).

אבילות וקדיש

◀ מי שנפטר אביו או אמו בשנה מעוברת, מפסיק לומר קדיש לאחר י"א חודש, ודיני אבילות נוהגים י"ב חודש, וזמן היארצייט לענין חיוב קדיש, נר זכרון ומשניות ביום הפטירה הוא לאחר י"ג חודש, כגון אם נפטר בחודש תשרי מפסיק לומר קדיש לאחר י"א חודש, שהוא בחודש אב, דיני אבילות נוהגים עד חודש אלול והיארצייט בחודש תשרי.

◀ וכן מי שנפטר אביו או אמו כגון בניסן שלפני שנה מעוברת, מפסיק לומר קדיש לאחר י"א חודשים (מיום הקבורה), דהיינו באדר א'. דיני אבילות נוהגים עד אדר ב', והיארצייט בחודש ניסן.

עליה לקבר והקמת מצבה

◀ עליה לקבר והקמת מצבה יש לעשות בסוף י"ג חודש (הגר"ש אלישיב זצ"ל). סיום משניות וכד' יש לעשות בסוף הי"ב חודש (הגר"נ קרליץ שליט"א).

זכור

◀ הנוהגים שלא לומר "זכור" בשנה ראשונה, היינו רק בתוך י"ב חודש אבל לאחר י"ב חודש אפילו שעדיין לא הגיע היארצייט יש לאמרו, כגון אם נפטר ברי"ח חשוון בשנה מעוברת, יכול לומר זכור ביוה"כ ובשמיני עצרת שלאחריו (הגר"נ קרליץ שליט"א).

קיטל

◀ נוהגים בשנה ראשונה מהנישואין שאין לובשים בגד לבן (קיטל) בימים נוראים ובליל הסדר, ובשנה מעוברת אין לובשים כל הי"ג חודשים, (דהטעם משום "יושמה את אשתו שנה אחת" ושנה היינו שנה ממש (הגר"נ קרליץ שליט"א). וכ"כ בשו"ת חת"ס (אה"ע סי' קי"ט) דמצוות "יושמה את אשתו" נוהג שנה ממש עם חודש העיבור.

התאריך בשטרות

◀ כשכותבין שטרות וכתובות יש לכתוב חודש אדר הראשון, חודש אדר השני (ע"י שו"ע אה"ע סי' קכ"ו סעיף ו'), שכותבים אדר "ראשון" אדר "שני", וע"י ב"חלקת מחוקק" (שם) בשם מהר"י מינץ, וע"ע משנה במגילה ו': שכתוב שניהם בה"א הידיעה, ובמשנ"ב (סי' תכ"ז סי' ג') כתב שיכתבו "אדר ראשון" ו"אדר השני" וצ"ח מקור לדבריו (ב"שער הציון" (שם) לחמשה אחרונים שהם לא מחלקים כלל. וכתבו או שניהם בה"א הידיעה או שניהם בלי ה"א הידיעה, וצ"ע. ושםא כוונת המשנה ברורה לאו דווקא. וע"י פמ"ג (שם מ"ז סי' א'), שכתב, "אפשר שבחודש אדר ראשון אין קפידא אם לכתוב בה"א", ושםא כוונת המשנ"ב לדברי פמ"ג אלו, אבל לא משמע כן מכיוון שלא צ"ח זה כלל במקורו). אם כתב "אדר" סתמא בחודש אדר ראשון הוא כשר, דסתם אדר אצל בני אדם הוא אדר הסמוך לשבט, אבל אם כתב באדר שני "אדר" סתמא הוי פסול, שהוא שטר מוקדם (ע"י שו"ע חו"מ סי' מ"ג סעיף כ"ח ורמ"א אה"ע סי' קכ"ו סעיף ו'). ואע"י דלענין בר מצוה העיקר הוא אדר שני, י"ל שכאן תלוי בלשון בני אדם, וכוונתם דאדר הסמוך לשבט.

פרעון חובות

◀ הנשבע לפרוע חובו בחודש אדר, ונודע לו שהוא שנה מעוברת, צריך לפרוע באדר א', אבל מי שלוח כסף ע"מ לפרוע בחודש אדר, מספק אין המלווה יכול לתבוע עד סוף אדר ב' (ע"י "ערוך השולחן" חו"מ סי' ע"ג סעיף י"ג, שכתב משום חומר שבועה צריך לשלם באדר א', ע"י שם, והיינו משום ספיקא דאורייתא לחומרא, וכמבואר ב"ש"ך וסמ"ע שם בסעיף ט', ומשמע מדבריו שבסתם הלוואה המוציא מחברו עליו הראיה).

הפטרת פרשת פקודי

◀ ברוב פעמים בשנה מעוברת קוראים ומפטירין פרשת שקלים בשב"ק פי ויקהל, והמנהג בחו"ל לקרוא בפי פקודי את הפטרת ויקהל שגם זה מענין הפרשה ובי' פסוקים מהפטרת פקודי, משום שהמשך הפטרת פקודי יקראו ביו"ט שני דסוכות ("אליהו רבא" סי' תרפ"ה סי' כ"ג).

ובארץ ישראל שאין יו"ט שני נוהגין לקרוא בפי פקודי את ב' ההפטרות של ויקהל ופקודי עד סופו (וכ"כ ב"לוח ארץ ישראל", ובספר "הקדוש והמקדש" שכן הכריעו גאוני ירושלים).